

Als grootste bezwaar tegen een Natuurwacht voor Maastricht en omstreken vinden we daar vermeld, dat men „het grote publiek niet attent moet maken op bepaalde terreinen”. Ik zou zeggen: *accord!* De Natuurwachten doen dit ook liever niet. Wat zij wel doen is: terreinen *die nu eenmaal door het publiek bezocht worden* onder hun hoede nemen — en niet zonder reden. Zij menen dat het struisvogelpolitiek is te ontdekken dat er nu al feitelijk grote gevaren zijn, en dat die in de toekomst steeds groter gaan worden.

Zeker de Natuurwacht Zuidoost-Limburg gaat onopvallend te werk. Dit bezorgt ons soms zelfs het verwijt „dat men niets van die Natuurwacht merkt”... Dat bewijst doorgaans dat hij, die dit zegt, zich in de vrije natuur behoorlijk gedraagt. Wie dit niet doet zal echter bemerken, dat die geruisloze Natuurwacht ingrijpt, waar dit nodig en mogelijk is.

Er bestaat ook een meer „open” methode voor terreinen, waar het bezoek van toeristen nog drukker is. Dan kan men bijvoorbeeld gaan werken met platen en brochures, waar bedreigde en beschermde planten juist in worden afgebeeld en beschreven. Zo doet men het al lang in Zwitserland — waar het toch niet allemaal domoren zijn — en in ons land op Oost-Voorne en de Waddeneilanden. Hier zou men eerder de vraag kunnen stellen of publiciteit niet averechts werkt. Ik geloof dat we hierover op een afstand niet kunnen oordelen, en vertrouw dat bekwame mensen en organisaties hier een goede weg hebben gevonden. Intussen doen we het in Zuid-Limburg op onze manier.

Verder heeft het zijn nut te herinneren aan enkele feiten uit onze ervaring van ruim vijf jaar. Een bijzonder object van zorg vormen natuurlijk onze prachtige orchideeën. Wanneer we er nu in slaagden tegen overtredingen van het verbod tot plukken, uitgraven enz. op te treden, gold dit doorgaans mensen van twee geheel verschillende categorieën. Vooreerst werkelijk onwetenden, die dan ook doorgaans clement werden behandeld, tenzij het natuurlijk een al te opvallende roofpartij betrof. Die waren dan van het bestaan van een plukverbod niet op de hoogte, wisten meestal ook niet wat orchideeën zijn. — De tweede soort werd minder clement behandeld. Dat waren juist „kenners”, die beter wisten en desondanks... De ervaring heeft geleerd, dat die niet zelden grote schade

aanrichten, speciaal wat zeldzaamheden betreft. Droevig maar waar!

Onder die kenners vallen echte botanici, en ook zij die orchideeën plukken of graven om die te verkopen. En in dit verband wil ik er dan ook nog op wijzen dat de excursies, onder de auspiciën van ons Genootschap georganiseerd, vaak aan grote zeldzaamheden beter voorbij kunnen gaan. Ik zeg dit hier slechts om er aan te herinneren, dat wij allen voorzichtig moeten zijn, en dat — als in het verleden — Natuurwachters en leden van ons Genootschap eendrachtig moeten samenwerken voor één doel. *M. Bruna.*

EEN GEVAL VAN KANNIBALISME BIJ DE KOEKOEK

CUCULUS CANORUS CANORUS L.

door

J. H. H. de HAAN (Weert)

Nog vóór dat in het vroege voorjaar van 1953 de laatste rietganzen hun rustplaatsen in de Ospeler Peel hadden verlaten, (15 Maart) trokken spreeuwen en kieviten in grote vluchten Noordwaarts en zongen er de veldleuwerikken en graspiepers hun lentelied. In de flora bespeurde men er de lente in de bloei der wilgen en van het éénarig wollegras, *Eriophorum vaginatum* L. Op de talrijke vennen zwommen paartjes wilde eenden; en troepen winter-talingen waren bijna onafgebroken in de lucht. In de vroege morgen klonk het balderen van de korhanen en in de loop van de dag trokken telkens groepjes kokmeeuwen over. Het waren de voorboden van de honderden soortgenoten, die nauwelijks een week later de lucht boven de peel met hun gekrijs vervulden. Niet alleen zochten zij er naar een geschikte nestgelegenheid, maar door eindeloze achtervolgingen maakten zij meteen een aanvang met het „zuiveren” van de peel van blauwe reigers, waarvan er zich daar toen, zoals nagenoeg steeds in deze tijd van het jaar, ongeveer een tiental ophield. Met hun aanwezigheid op de broedplaatsen konden de meeuwen zich blijkbaar moeilijk verenigen. Dan kwamen er de grutto's (25 Maart), zomertalingen, smienten, pijlstaarteenden en tureluren. Troepen kemphanen streken er neer om voedsel te zoeken en uit te rusten van hun lange tocht. Vluchten vinken, kepen, kneutjes, kramsvogels, koperwieken en vele buizerden waren reeds overgetrokken toen

Stramproy, 21 Juni 1953.

Foto de Haan.

JONGE KOEKOEK IN HET NEST VAN EEN HEGGEMUS.

ook de koekoek aan de rand van de peel verscheen.

Het zijn in de regel de ♂♂ koekoeken, die hier uit hun overwinterings-gebied in Midden- en Zuid-Afrika het eerst arriveren en dan spoedig door de ♀♀ worden gevolgd. Hun roep mengde zich al dra met het gekrijs van de kokmeeuwen en de melodieuze roep der wulpen. Hoewel ze zich aanvankelijk in hoofdzaak boven het ontgonnen gedeelte ophielden, waar witte gele kwikstaarten, tapuiten en grauwe gorzen reeds hun domein hadden en de landerijen ook hier en daar door bomen waren begrensd, hielden ze toch ook al dadelijk strooptochten over de peel en streken dan herhaaldelijk op droge gedeelten neer. Meermalen vlogen ze vlak voor me op en ik kreeg de indruk, dat ze daar naar voedsel zochten

Als dan nog enkele dagen na de komst van de visdiefjes (12 April) de zwarte sterns hier arriveerden (23 April), waren reeds vele vogels met broeden begonnen. Dan was ook voor de koekoek de tijd aangebroken om uit te zien naar een geschikte mogelijkheid zijn nageslacht aan de zorgen van andere vogels toe te vertrouwen. In de peel is het vooral de graspieper, *Anthus pratensis* (L.), die de twijfelachtige eer geniet om als waardvogel voor een koekoeksjong te worden uitverkoren, hoewel er ook nog in een nest van de rietgors, *Emberiza schoeniclus schoeniclus* (L.) een koekoeksei gevonden werd.

Op Zondag 10 Mei waren in de Ospelse Peel en het onmiddellijk aangrenzend gebied, voor zover ik kon vaststellen, tien exemplaren van *canorus* aanwezig. Hiervan joegen vier stuks steeds maar achter elkaar aan, over een grote

afstand, voortdurend roepend. Drie ervan waren mannetjes, die als een stel luidruchtige paladijnen het wijfje volgden. Bij deze vogelsoort is dit geenszins een uitzonderlijke gebeurtenis. Polyandrie is bij de koekoek een normaal verschijnsel.

In dit open landschap vliegen de koekoeken meestal laag over de grond. Ze zetten zich dan neer op de te drogen staande turfhopen of in een der talrijke berkjes, die over de peël verspreid staan en bospieden van daaruit de omgeving op zoek naar de nesten van zangvogels en naar voedsel. Zo rondvliegend, streek het rumoerig viertal op een gegeven moment vrij dicht in mijn nabijheid op lage turfhopen neer. Mijn aandacht was aanvankelijk nog gevestigd op gebeurtenissen in een der kokmeeuwen kolonies. Er bevonden zich daar o.m. vier paartjes van de slobbeend. Een tweetal watersnippen voerden baltsvluchten uit en een bruine kiekendief dreef langzaam over het veen. Uit de verte klonk de roep van de roerdomp. Het was de eerste maal, dat ik hier in de peël de aanwezigheid van deze vogel constateerde.

Als er een kiekendief op jacht is, houd ik hem gewoonlijk voortdurend in het oog, want talrijke vogels gaan voor hem op de wieden. Hij is daardoor een welkome hulp bij de inventarisatie van het gebied.

Dat dit op de wieden gaan geen overbodige maatregel is, bewees wel een waarneming op 5 Mei 1954, toen een bruine kuikendief in de peël een zomertaling ♂ sloeg, die blijkbaar teveel op zijn gunstig gesternte speculeerde of wie weet, tengevolge van een minder goede gesteldheid, wat traag was in het nemen van maatregelen.

Zo al voortlopend was ik de bewuste koekoeken vrij dicht genaderd, toen het mij opviel, dat een graspieper druk alarmeerde en angstig piepend en fladderend op de rand van een turf naast een koekoek zat, die in zijn bek een geelachtig-rose voorwerp hield. Deze ging er heftig mede te keer, snapte er met zijn bek links en rechts in, en schudde daarbij krachtig met de kop, zodat de substantie, die hij beet had, aan beide zijden van zijn kop op en neer flapte. Even later maakte hij aanstalten om de materie in te slikken. Ik was echter te zeer geïnteresseerd in de identiteit daarvan, dan dat ik hem daarmee zo maar rustig zijn gang zou laten gaan. Toen ik de troep nog meer naderde,

vlogen drie der koekoeken weg, maar het bewuste exemplaar bleef zitten om zo mogelijk nog nerveuser zijn toch al gehaaste pogingen tot het verorberen der prooi voort te zetten. Ik trachtte hem te bewegen deze los te laten, waarop hij enkel maar reageerde door met de prooi in de bek enkele meters verder te vliegen, daarbij door de angstig roepende graspieper gevolgd, en zich opnieuw op een turfhoop neer te zetten, waar hij onmiddellijk zijn doorslikpogingen herhaalde.

Inmiddels merkte ik wel, dat het nog slechts een kwestie van seconden zou zijn, alvorens het voorwerp voor goed aan een mogelijke identificatie zou zijn onttrokken. Gelukkig ziet men in het veen op geen turfje en een dergelijk, overigens onschuldig projectiel, in de richting van het dier gelanceerd, miste de beoogde uitwerking niet. De koekoek vluchtte, nog een eindweegs door de graspieper achtervolgd, met achterlating van zijn prooi. Dit bleek een zeer jonge koekoek te zijn, nog volkomen donsloos, en geelrose van kleur, en zoals begrijpelijk, dood.

Aangezien de rose kleur bij een jonge koekoek reeds enkele dagen, nadat hij het levenslicht aanschouwd heeft, in donker paars overgaat, en gezien ook de grootte, meen ik veilig te mogen aannemen, dat het vogeltje slechts twee dagen oud was. Vermoedelijk had hij echter reeds zijn nestgenootjes, misschien nog de eieren, over de rand van het nest gewerkt, zodat hij zich alleen daarin bevond, toen hij het slachtoffer werd van de verniel- en vraatzucht van de koekoek. De onwezenlijk groot lijkende ogen, die evenals de oren nog gesloten waren, en de relatief grote, plomp gebouwde bek verhoogden nog de stumperige aanblik van dit vogeltje, hoewel dat in wezen toch al door het overboord werken van zijn nestgenoten tot prestatie's in staat is, waartoe zangvogeltjes van zijn leeftijd onmogelijk de nodige energie zouden kunnen opbrengen. Het buikje was opengescheurd, zodat uit een wonde aan de linkerzijde vocht naar buiten sijpelde.

De koekoek is gewend om zijn prooi, die in hoofdzaak uit harige rupsen bestaat, eerst met de bek voor de consumptie murw te maken. Dit neemt niet weg, dat het verorberen van dergelijke rupsen heel wat vlugger verloopt dan in het onderhavige geval. In Juni 1953 zag ik aan de Zoom te Nederweert een koekoek een volwassen veelvraatrups, *Macrothylacia rubi* (L.), in een

ongelooflijk snel tempo met nauwelijks een enkele kopbeweging verzwelgen. Deze plastische, plooibare prooi, ontmoet in de ruime keelopening geen weerstand. Men zou er aan kunnen twifelen of een koekoek in staat is zo een relatief volumineus object als een jong vogeltje is, in te slikken. Dr Verheyen vermeldt echter in „De Spechten en de Koekoeken van België”, dat men bij een dood exemplaar heeft vastgesteld, dat een marmeren knikker gemakkelijk in de keel geduwd kan worden. Wie trouwens een jonge koekoek plotseling zijn bek ziet openen, is wellicht verrast over de daarin voor ontvangst van voedsel beschikbare ruimte. Het is echter buiten twijfel, dat de consumering van de jonge koekoek wel de nodige inspanning vereiste, anders had ik ook beslist de tijd niet gehad, hier in te grijpen. De sterk alarmerende graspieper wettigt het vermoeden of leverde mogelijk wel het bewijs, dat de koekoek het jong uit diens nest roofde. Toen ik later, na ongeveer een uur, bij het dode vogeltje terugkwam, hadden reeds vele mieren daarvan bezit genomen en vergastten zich blijkbaar aan het uittredende vocht.

Een geval van kannibalisme bij de koekoek vond ik nog niet in de literatuur vermeld. In „The Handbook of British Birds” vermeldt F. C. R. Jourdain: „There is good evidence that the Cuckoo occasionally destroys nests with young of possible fosterers: by this means replacement layings become available for parasitizing.”

Dr R. Verheyen vermeldt in zijn hierboven genoemd werk: „Volledigheidshalve moet „hieraan toegevoegd worden, dat in de literatuur „verscheidene, doch eerder zeldzame gevallen „worden aangehaald van een rechtstreekse aanval door den koekoek op nestjongen, waarbij „deze om het leven kwamen. (Change, Wolf, „Vincent, enz.)”

Het Vlaamse Ornithologische Maandblad „De Wielewaal” bevat in zijn nummer van Maart 1954 een mededeling van J. F. Aarts, volgens dewelke deze op 2 Mei 1953 getuige was van het uit het nest werpen van nestjongen van de heggemus door een wijfjes-koekoek, terwijl tevens werd waargenomen, dat een nog in het nest aanwezig schierei in zijn geheel werd ingeslikt. De jonge zangvogeltjes, werden, op één na, dat onvindbaar was, in het nest teruggezet en de koekoek toonde voor het nest verder geen

belangstelling. Op 21 Juni 1953 fotografeerde ik te Stramproy een jonge koekoek in het nest van een heggemus, *Prunella modularis modularis* (L.), hetwelk zich, evenals in het Vlaamse geval, in een mijt rijshout bevond en welke foto hierbij wordt gereproduceerd. Het merkwaardige in het peel-geval ligt dus in hoofdzaak in het feit, dat een koekoek niet alleen een jonge koekoek uit het nest verwijderde, maar hem tevens wilde verslinden, wat in het onderhavige geval dus tevens tot kannibalisme leidde.

Nu vertoont dit probleem echter nog een ander facet. De waarnemingsdatum van 10 Mei is n.l. voor een koekoeksjong zeer vroeg. Immers het vogeltje kon op die datum hoogstens twee dagen oud zijn geweest. Volgens Heinroth bedraagt de broedduur van een koekoeksei $12\frac{1}{4}$ dag, zodat het ei, waarin deze jonge koekoek het levenslicht aanschouwde, op 26 April of 27 April 1953 moet zijn gelegd. Niet hamer vermeldt daaromtrent: „Legezeit (Mitte bis „ende Mai bis Anfang Juli, nur in Ausnahmssfällen früher oder später”. Volgens Verheyen werd op 30 April 1943 een koekoek bemachtigd, die reeds een volledig gevormd ei in de eileider had. Eijkman c.s. in „De Nederlandsche Vogels” geeft de legperiode als volgt aan: „Broedtijd: Van het laatst van Mei, „bij uitzondering reeds aan het eind van April, „tot Augustus”. Naumann geeft enige April data, waarop het eerste koekoeksei werd gevonden en wel 27 April 1894 in Engeland en 26 April 1894 in Mähren. Het blijkt dus wel, dat de legdatum van het bewuste ei in de Oepeler Peel tot een der vroegst bekende behoort.

Nu was de aankomst van de koekoek voor de omgeving van Weert dat jaar ook vroeg. Ter vergelijking laat ik hier een aantal door mij voor deze omgeving genoteerde aankomstdata van *canorus* volgen:

1943	23 April	1949	16 April
1944	19 April	1950	29 April
1946	19 April	1951	20 April
1947	20 April	1952	13 April
1948	18 April	1953	11 April
		1954	24 April

Deze data liggen dus nagenoeg alle in de tweede helft van de maand April, terwijl 1952 en 1953 daarop een uitzondering maken.

In Limosa, dl. 26 - 1953, vermelden de heren W. en A. Hellebrekers de tuinfluiter, *Sylvia borin* (Bodd.) als waardvogel voor de koekoek

in Weert, waaraan na de reeds in dit artikel genoemde voor Nederweert nog is toe te voegen de groenling, *Chloris chloris chloris* (L.) en voor Budel (N.B.) de bosrietzanger, *Acrocephalus palustris* (Bechst.).

Op 1 Augustus 1953 zag ik n.l. te Dorplein/Budel, dat op een weipaal naast een korenveld een jonge koekoek zat, die door een bosrietzanger werd gevoerd. Deze zangvogel deed dit op de bekende manier, door op de rug van de koekoek neer te strijken en het voedsel zo in de ver opengesperde bek te stoppen. Daarna vloog de bosrietzanger weer haastig weg, het goudgele korenveld in, waar hij zich langs de stengels liet afzakken tot op de grond, om daar het nodige voedsel te vergaren. Toen kwam er echter een andere jonge koekoek aangevlogen, recht op de eerstbedoelde af, waardoor deze wegvloog naar een andere paal en diens plaats door de tweede werd ingenomen. Nauwelijks zat deze tweede daar of de bosrietzanger kwam weer met voedsel aanvliegen en wilde weer op de rug van de koekoek neerstrijken. Maar hij merkte onraad en streek met een korte draai voor de koekoek neer op de draad. Hij bekeek het geval nog eens terdege van alle kanten, kon echter blijkbaar geen zekerheid krijgen en wipte toen langs de draad met het voedsel in de bek naar de remplacant, die zich bukte en zo het aangeboden voedsel van de bosrietzanger overnam. Zo voerde dit zangvogeltje dus twee koekoeken. Het diertje verdween wederom om voedsel te zoeken. Inmiddels vloog de laatste koekoek weer weg. En toen de zangvogel spoedig daarna weer met voedsel terugkwam, ontdekte hij zijn eigen pleegkind en ging de fou-ragering weer normaal verder. Het voeren van twee koekoeken bleek dus wel een zeer incidenteel karakter te hebben gedragen.

Enige jaren geleden werd op de Belgisch-Limburgse grens onder Molenbeersel een koekoeksei in het nest van een tortelduif, *Streptopelia turtur turtur* (L.), gevonden. In de voormiddag had men een koekoek bij het nest aangetroffen, die echter bij nadering was weggevlogen. Toen men in de loop van de middag bij het legsel terugkeerde, had inmiddels een koekoek een ei in het nest gedeponneerd.

Dr Wolfgang Makatsch schrijft ten aanzien van dergelijke waardvogels in „Unser Kuckuck“ (Leipzig 1953): „Bis jetzt ist das Ei unseres Kuckucks in den Nestern von 125

Vogelarten gefunden worden. Darunter befindet sich jedoch eine Anzahl von Arten die als Pflegevögel gar nicht im Frage kommen, wie z.B. Hohltaube, Ringeltaube, Grünspecht, Elster u.a. Hier wird es sich um verlegte Eier handeln, oder der Kuckuck hat das Nest, wie beispielsweise einmal bei einem Zwergtaucher, nur als vorläufigen Ablageplatz gewählt, um sein Ei dann von hier in ein geeigneteres Nest zu tragen.“ Naumann is van mening dat dergelijke gevallen tot „uiterste legnood“ terug te voeren zijn. Weert, Mei 1954.

SPINNEN UIT LIMBURG III*)

door

P. CHRYSANTHUS o.f.m. Cap.

Gedurende het jaar 1953 werd de spinnen-collectie van het Natuurhistorisch Museum te Maastricht — vooral dank zij het ijverig verzamelen van Prof. H. Sanders te Roermond — weer met een aantal (32) soorten uitgebreid. Hiervan zijn er 18 nieuw voor de Limburgse fauna — aangegeven met een sterretje voor de naam —, één is nieuw voor de Nederlandse fauna. Het totale aantal soorten is hiermee gestegen tot 158, waarvan 48 nieuw voor Limburg.

Enkele gebruikte afkortingen:

- (Sa) = verzameld door Prof. H. Sanders, Roermond.
- (Mon) = verzameld door Br. Monulphus, Wellerlooi.
- (Olth) = verzameld door Drs G. H. Oltheten, Voorschoten.

a = algemeen, v = verbreid, z = zeldzaam.

Nogmaals betuig ik mijn hartelijke dank aan de PP. Dominicanen te Rijckholt en de Brs v. O. L. Vrouw van Zeven Smarten te Wellerlooi voor de genoten gastvrijheid.

THERIDIIDAE

- Theridium sisypium* (Cl.) ♀ s ad Heerlen 25-7-1952 (Olth), Arcen 6-6-1953 langs beek, ♀ Mheer 26-7-1953 (Olth) a
- Lithyphantes albomaculatus* (de Geer) jv Horn 18-4-1953 (Sa) v

LINYPHIIDAE

- Bathyphantes gracilis* (Blw.) ♀ Grevenbicht 25-8-1952, Bunde 29-8-1952, Broekhuizen 7-6-1953; ♂ Gronsveld 27-8-1953 (wegkant en bos) a
- * *Syedra innotabilis* (Cbr.) ♂ Broekhuizen 7-6-1953 wegwant z